



# IRAM

Ifjúsági Részleg és

AlkotóMűhely

Arthur Miller

AZ ÜGYNÖK

HALÁLA

Fordította: Hamvai Kornél

- TANÁRI SEGÉDANYAG
- Készítette: Hudáky Rita

Az Örkény Színház nyitottan szeretne együttműködni a fővárosi és vidéki iskolákkal. Az **IRAM Ifjúsági Részleg és AlkotóMűhely** fontos feladata, hogy pedagógusokkal konzultáljon. Leveleikben és a foglalkozásainknak köszönhető személyes találkozásokon sok kérdés, igény jutott el hozzánk. Szeretnénk azokkal a pedagógusokkal is kapcsolatba kerülni, akiknek nem áll módjukban részt venni az osztályaikkal az előadásainkhoz kapcsolódó **FLESS foglalkozásokon**, és tanórai keretek között szeretnénk felkészíteni a fiatalokat a színházlátogatásra. Az IRAM csapat egyik tagja, Hudáky Rita gimnáziumi tanár segít ebben. Reméljük, hogy az általa összeállított anyaggal felelünk a hozzánk érkezett kívánságok egy részére: a FLESS foglalkozásaink tanórai kiegészítéséhez és az önálló, csak tanári felkészítéshez is segítséget nyújtunk.

Jó munkát kívánunk!

Várjuk Önöket az Örkény Színházban!

**Mácsai Pál**

igazgató

**Neudold Júlia**

IRAM műhelyvezető

# TARTALOM

<b>AZ ÜGYNÖK HALÁLA – AZ ISKOLÁBAN</b>	<b>4</b>
<b>AZ ÜGYNÖK HALÁLA – AZ ÖRKÉNYBEN</b>	<b>5</b>
<b>ARTHUR MILLER</b>	<b>6</b>
<b>AMERIKA A HUSZADIK SZÁZAD KÖZEPÉN</b>	<b>7</b>
<b>AZ ÜGYNÖK HALÁLA – TRIVIA</b> Cím. Műfaj. Helyszín. Szereplők	<b>8</b>
<b>SZÍNHÁZLÁTOGATÁS ELŐTT</b> Irányított képalkotás Mi legyen a színpadon? Plakáton a címszereplő	<b>10</b>
<b>SZÍNHÁZLÁTOGATÁS UTÁN</b> Múlt és jelen Rajzos helyzetfelmérés Dzsungelharc „De nincs igazam? Szerinted nincs?” „Nehogy azt hidd... hogy minden apát így istenítenek!” 'Magyar álom'	<b>14</b>
<b>MEGOLDÁSOK, ELEMZÉSEK</b>	<b>22</b>
<b>SZÍNLAP</b>	<b>30</b>

# AZ ÜGYNÖK HALÁLA – AZ ISKOLÁBAN

Arthur Miller darabjának iskolai feldolgozásához Arató László tanulmánya (*A jelen meghatározó múlt – analitikus drámák*)<sup>1</sup> és a SuliNova e tanulmányon alapuló tananyaga (*Illúziók elvesztése – regényekben és drámákban*)<sup>2</sup> ad segítséget. Mindkét segédanyag egy drámai hagyományba, konvenciótörténetbe illesztve javasolja a Miller darabjának tanítását:

„Szembe akar-e, szembe tud-e nézni az ember önmagával, illúzióival, élethazugságaival? Ezt a kérdést teszi fel Miller *Az ügynök halála* című drámája 1949-ben. Miller azonban nem csupán kora Amerikájának egyik aktuális morális-társadalmi kérdését tette fel, hanem egy olyan kérdést, amelyet előtte a világirodalom sok jelentős drámája megfogalmazott már. Az irodalom történetét föl lehet úgy is fogni, mint kérdések újrafölvetésének, illetve újramegválaszolásának történetét. Miller 1949-ben Ibsennek – többek között – *A vadkacsa* (1884) című drámájában feltett kérdéseit és a darab formaproblémáit gondolta újra. Azonban természetesen Ibsen sem előzmények nélkül alkotott, nem járatlan úton járt. *A vadkacsa* nem születhetett volna meg egy majd két és félezer éves darab, Szophoklész *Oedipus király*-a nélkül.

Mind Szophoklész, mind Ibsen, mind Miller drámájában múltjukkal szembesülnek a főszereplők, mindhárom darabban jelenük látszatvilága, illúziói lepleződnek le. Sem az *Oedipus király*, sem *A vadkacsa*, sem *Az ügynök halála* nem két szereplő konfliktusa köré szerveződő dráma. Ha a szereplők közötti konfliktusoknak van is szerepük mindhárom darabban, a művek világa inkább egyetlen szereplő, illetve egyetlen szimbolikus vezérmotívum körül épül fel. Mindhárom drámában a jelen cselekmény lényege a múlt elemző feltárása, analízise: ezért is nevezik analitikus drámának őket. Közös bennük a kettős – párhuzamos, de ellentétes irányú – időbeli mozgás: a jelenbeli cselekmény előrehaladása közben egyre mélyebbre jutunk visszafele, a múltba. [...]

[...] Az ügynök halálában a múltat nem tudatos nyomozás, hanem a főhős, Willy Loman akarattalan, spontán emlékezése tárja föl.” (Arató László)

*Az ügynök halálát* általában jól értik, olvasmányként is szeretik a diákok, a benne megírt problémafelvetés visszhangra talál bennük, ezért 10. osztálytól kezdve bármelyik évfolyamon sikerrel tanítható.

<sup>1</sup> Fenyő D. György (szerk): *Nézőpontok, motívumok. Irodalmi témakörök*, 2001 Krónika Nova Kiadó, Budapest, valamint: *Iskolakultúra* 2000/11

<sup>2</sup> Tanári útmutató, fejlesztők: Fábíán Márton, Fűkőh Borbála, Gyeskó Ágnes. Letölthető: <https://magyartanarok.wordpress.com/10-osztaly/>

# AZ ÜGYNÖK HALÁLA – AZ ÖRKÉNYBEN

Az előadás Hamvai Kornél néhány évvel ezelőtt készült, mai nyelven megírt fordítását használja, erős húzásokkal. Mácsai Pál határozott rendezői döntése, hogy az eredeti dráma filmes hatást mutató flashback-technikáját az emlékező tudat töredezettségeként jeleníti meg a színpadon.

„A mai néző akusztikus és vizuális fogékonysága már lüktetőbb, sebesebb. Gyors asszociatív kapcsolásokra van beállítva. Kálmán Eszter díszlete Willy Lomanék házának vízszintes és függőleges tagolása, bútorokkal, tárgyakkal történő tömítése helyett beérhette az épület képviselőjében egy hosszan elnyúló fallal, melybe négy, sokáig csupán ajtókeretnek tűnő nyílást vágtak, s amely a színpad mélye felé még kétszer ismétli önmagát. E tisztán áttekinthető konstrukció egyben tördelt-szabdalt labirintus, melyben például a címszereplő magavesztett, tépelődő, a levegőbe motyogó bolyongása éppen úgy megleli folyosóit, mint ahogy a múlt árnyai szintén életre kelhetnek a képzelet hasadékain. Feltűnni, eltűnni: amit a három fal, a négy-négy ajtó megnyit, könnyen vissza is veszi, takarja, zárja. Egy perdülés, egy fordulás valamelyik ajtóban, épp csak megmerevedő és máris elmozduló diaporáma- és panoptikum-részletek a nyílászárók vitrinében, s máris egyszerre vagyunk több tér, több idő meghívottjai.

Az elülső falazat formai ritmikussága, szimmetriája – s néhány eléje állított rozoga szék – lehetővé teszi, hogy a négy főszereplő állandó helycserékkel, egyszerre több idősíkbán, ütköző térszekvenciában, szimultán játékrendben helyezkedjen el, amikor ez szükséges, mégis egy halmazz, gomolyt, közösséget képezve társuljon egymáshoz a jelenben. Úgy léteznek együtt, hogy külön-külön vegetálnak. Mind a négyen – az anyagi nehézségek szorításában élő, idősödő szülők, a fiatal középkorú, bizonytalan egzisztenciájú fiúk – jobbára háziköntöst viselnek. Önmagukban sem vonzó, gyűrött, lomhán felpuhító ruhadarabokat. Ezek együtt éreztetik viselőik gyógyíthatatlan, bár gyógyíthatni próbált idegenségét, ellenérdekeltségét. Szín, mintázat apa és anya, gyerek és gyerek között teremt kevéske ellentétező rokonulást, ám ez a négy (néha kimenőnek, ünneplőnek is viselt, a realitás konkrétumait ekként elmosó) köpeny – szintén Kálmán Eszter tervezői műhelyéből – négy különböző irányba vonja a család tagjait.”

(Tarján Tamás)<sup>3</sup>

A színpad tehát a küszködő és zavarodott tudat tere, ahol csupán finom jelzések utalnak az idősíkváltásokra. A középiskolás nézők számára – ha semmilyen előzetes ismereteik nincsenek a darabról – nehézséget okozhat a cselekmény és az idősíkok azonosítása, míg az – akár minimális – felkészülés után érkező tizenévesek számára élményszerű ráismeréseket jelenthetnek a saját környezetükből, világukból ismerős problémák, kérdések színpadi megfogalmazása.

<sup>3</sup> Tarján Tamás: A falról mállik a dzsungel (<http://kutszelistilus.hu/publicisztika/kritika/285-tarjan-tamas-a-falrol-mallik-a-dzungel>)

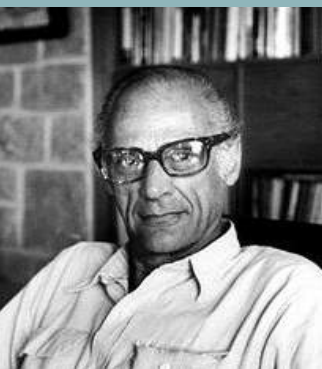


## ARTHUR MILLER (1915-2005)

Arthur Miller lengyel zsidó bevándorló család gyermekeként született New Yorkban 1915. október 17-én. Apjának jól prosperáló ruhagyártó üzeme és boltja volt Manhattanben, de az 1929-es tőzsdekrach tönkretette a cégét, és elvitte az összes megtakarítását. A család a gazdag Manhattanból a brooklyni munkásnegyedbe költözött. Miller tehát tizenéves korára egyaránt részesült az amerikai álom és a nagy válság tapasztalatából. Az ígéretes egyetemi futballista tanulmányai befejeztével egy autóalkatrész-raktárban dolgozott, később teherautó-sofőrként, pincérként, majd egy tartályhajón talált megélhetést. A kétkezi munka tapasztalata később is fontos maradt számára, még sikeres drámaíróként is időről időre elszegődött gyári munkásnak, mondván: „Aki nyolc órát áll egy helyben a gép mellett, az ismeri az életet.”<sup>4</sup>



Miller egyetemista még korábban írta első drámáját, *Az ügynök halála* 1949-es New York-i bemutatója (Morosco Theater) után pedig egy csapásra a legismertebb szerzők közé került. Ezután is számos színdarabot, esszét, rádiójátékot írt, műveit szerte a világban bemutatták, munkásságáért több jelentős díjban részesült. A huszadik század egyik legfontosabb amerikai drámaírója volt.



<sup>4</sup> Ld: <https://www.coursehero.com/lit/Death-of-a-Salesman/author/>

# AMERIKA A HUSZADIK SZÁZAD KÖZEPÉN

A mű megjelenésének éve 1949 – nem sokkal a második világháború és mindössze tíz évvel a nagy gazdasági válság (1929-1939) vége után. Amerika épp gazdasági fellendülést élt át, amely azonban nem mindenkinek jelentett maradéktalan örömet: a nagyvállalatok a kisebb vállalkozások rovására terjeszkedtek, az egyéni teljesítmény jelentőségét veszítette a cégek versenyében.

## § Gazdasági világválság

A tőzsde 1929-es összeomlása után Amerika gazdasága soha nem látott mértékben megzuhant. Bankok, vállalatok és családok mentek tönkre, és az amerikai emberek tömegei veszítették el a bizalmukat a biztonságos jövőben.

## § Második világháború

1939-re kitört a második világháború, és a botorkáló amerikai gazdaság a világ más gazdaságaihoz hasonlóan bekapcsolódhatott a kirobbanóan fejlődő ágazatokba (ilyen volt elsősorban a hadiipar, a kommunikációs technológiák, az egészségügy, a közlekedés). Mire 1945-ben véget ért a háború, az ipar az új technológiáknak köszönhetően a lakossági ellátás felé fordulhatott, és a tömegtermelés háztartási eszközök (például mosógépek és hűtőszekrények), illetve autók gyártásával köthette le kapacitásait.

A nagy gazdasági válság és a világháború sokkja után jótékonyan hatott az amerikai emberek életkedvére az otthonukat és a személyes életterületüket megújító technológiai forradalom, ezért belevetették magukat a fogyasztásba. A reklámoknak és a visszatérő optimizmusnak köszönhetően sokan reménykedtek abban, hogy a számtalan új árucikknek köszönhetően a hétköznapiak egyszerűbbé válnak, talán még a családi boldogság is biztosabb lesz...

## § Az amerikai álom

A világszerte ismert kifejezést először James Truslow Adams történész használta 1931-es könyvében (*Amerika eposza*). Adams azt állította, hogy él Amerikában egy „*álom egy olyan társadalmi rendről, amelyben mindenki elérheti azt, amire képességei alapján alkalmas, és ahol önmagáért ismerik el, nem pedig esetleges születési vagy társadalmi pozíciója miatt*”.

A kifejezés máig vitákat kavart: Anyagi javak eléréséről vagy társadalomfilozófiai célokról szól inkább ez az álom? Az eredménycentrikus munkamorál valóban mindenkinek egyenlő esélyeket biztosít a boldogulásra? Az egyes ember magával hozott kultúrája, a szegénység, a társadalmi, nemi és faji előítéletek vajon nem teszik-e álságos illúzióvá az „amerikai álomról” szóló beszédet?

# AZ ÜGYNÖK HALÁLA – TRIVIA

## A CÍM

A darab teljes címe: *Az ügynök halála: beszélgetések két részben, rekviemmel*. A cím nem csupán egy személy, Willy Loman halálát vetíti előre, hanem – Loman foglalkozásának kiemelése miatt – a főhős társadalmi felemelkedésre, a családja boldogulására vonatkozó reményeinek halálát is. A „rekviem” az elhunyt személy lelkéért mondott katolikus gyászmise első szava. Jelentése: nyugalom.

## MŰFAJ

*Az ügynök halála* tragédia. Két felvonásból és egy „rekviem”-nek nevezett utójátékból áll. A klasszikus (így a görög, az Erzsébet-kori vagy a klasszicista) tragédiával szemben, amely jellemzően magas rangú személy (például király) bukását ábrázolja, Miller művének középpontjában hétköznapi személy, egy egyszerű amerikai utazó ügynök kudarcos élete áll.

## HELYSZÍN

A cselekmény Willy Loman házában és más New York-i helyszíneken, valamint egy bostoni hotelszobában zajlik. Willy hallucinációi miatt több jelenet is a múltba vezet vissza.



## SZEREPLŐK

### ▪ Willy Loman

A 63 éves utazó kereskedelmi ügynök New York Cityben lakik, és keményen küzd a saját valóságérzékelésével, miközben mély válságot él át. 18 évesen választott pályát magának, épp akkor, amikor arra készült, hogy megkeresse kisgyerek kora óta eltűnt, kalandor apját. Tervétől azonban elállt, mert egy sikeres, öreg utazó ügynök hatására egy csapásra döntött: ő is ezen a pályán próbál szerencsét – és teremt magának jólétet, elismertséget, sikert. Boldog házasság, családi élet, sok utazás, stabil egzisztencia... Egy nő az otthontól távoli hotelszobában... Willy fejében kavarnak a gondolatok.

### ▪ Linda Loman

Willy elkötelezett, hűséges, támogató felesége. A férjén, családján kívül nincs számára világ.

### ▪ Biff Loman

Willy és Linda 34 éves fia gyerek- és kamaszkorában még sportolói tehetségével nyugtázta le (akkor még) istenített apját, aki elég lazán kezelte fia kisebb-nagyobb iskolai kihágásait. Kapcsolatuk épp a fiú felnőttkorba lépésének küszöbén romlott meg. Biff azóta sem találja helyét a munka világában, évekre eltűnik, időnként hazajön, de az apa-fiú viszony tisztázása felé egyelőre nem sikerül lépéseket tenni.

### ▪ Happy Loman

Willy és Linda 32 éves fia a gyerekkorát bátyja árnyékában töltötte. Felnőttként azonban stabilabb életvitelt sikerül kialakítania, mint Biffnek: van állása, jövedelme, lakása, autója. A családalapítás azonban neki sem fér bele az életmódjába, jönnek-mennek a nők, bár ebben – saját bevallása szerint is – egyre kevesebb az élvezet.

### ▪ Charley

Willy szomszédja. Stabil vállalkozásának köszönhetően rendszeresen támogatja anyagi gondokkal küszködő barátját. Munkát is ajánl neki, de hiába.

### ▪ Bernard

Charley fia, Biff iskolatársa. Intelligens, szorgalmas, sikeres úgy az iskolában, mind később a munkájában.

### ▪ Ben

Willy nemrégiben meghalt bátyja. Valaha Alaszkába indult, hogy megkeresse réges-régen eltűnt apjukat, ám aztán Dél-Afrikában kötött ki, és gyémántbányából gazdagodott meg. Emléke újra meg újra felbukkan Willy gondolatai között.

### ▪ Nő

Egy bostoni cég alkalmazottja, emlékkép a múltból. Willy nem könnyen néz szembe azzal a ténnyel, ami miatt gondolataiban időről időre felbukkan ez az árny.

### ▪ Howard Wagner

Willy korábbi, imádott főnökének fia, a cég jelenlegi irányítója. Az öregedő, egyre gyengébben teljesítő Willyt lefokozása számára nem érzelmi kérdés, hanem észszerű döntés.

### ▪ Stanley

Pincér Happy egyik kedvenc éttermében.

### ▪ Miss Forsythe és Letta

Két fiatal nő az étteremben.

W  
I  
L  
L  
Y



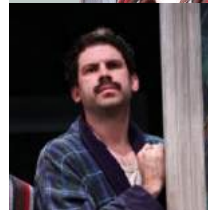
L  
I  
N  
D  
A



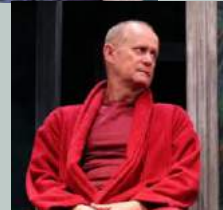
B  
I  
F  
F



H  
A  
P  
P  
Y



C  
H  
A  
R  
L  
E  
Y



B  
E  
R  
N  
A  
R  
D



B  
E  
N



N  
Ő  
+  
L  
E  
T  
T  
A



H  
O  
W  
A  
R  
D



F  
O  
R  
S  
Y  
T  
H  
E



M  
I  
S  
S  
E

## IRÁNYÍTOTT KÉPALKOTÁS<sup>5</sup>

A ráhangoló lépésben a tanulók saját élményeit idéztetjük föl segítő kérdésekkel, irányító mondatokkal. Kérjük meg őket, hogy lazítsanak, esetleg hunyják be a szemüket, majd mondjuk pl. a következőket:

- Idézd föl egy olyan életpillanatot, amikor egy múltbeli esemény, élmény eszedbe jutott!
- Miről? Hogyan? Jó volt, vagy nem? Föl tudsz idézni ilyet is, olyat is? Van olyan emléked, amelytől szívesen megszabadulnál? Amivel még küszködsz, esetleg szégyelled? Van olyan emléked, ami kellemes, ami erősít?
- Gyakran megesik veled, hogy felidéződik egy régebbi esemény, „beúszik” a múlt egy darabja?
  - Hagyjunk időt a segítő mondatok között, hogy valóban sikerüljön a múltidézés! Ha lehet, csöndben végezzük ezt a gyakorlatot, lehet valamilyen zenei aláfestésünk is (nyugodt, meditatív zene). Ha gyakran használunk zenét az óráinkon (pl. csoportos munkák alatt), akkor nem szenzáció.
  - Ezután „ébredjünk fel”, és beszéljük meg közösen az utolsó kérdéseket: mire jók ezek az emlékek? Vajon miért nem engedi az agyunk, hogy megszabaduljunk tőlük? Hogyan lehet mégis megszabadulni valamilyen formában a kínzó emlékektől? Ismertek-e olyan módszereket, eljárásokat, amelyekkel föl lehet dolgozni ezeket az élményeket, emlékeket? Milyen szakember tud ebben segíteni?

<sup>5</sup> A feladat forrása: *Illúziók elvesztése – regényekben és drámákban* Tanári útmutató, fejlesztők: Fábíán Márton, Fűköh Borbála, Gyeskó Ágnes. Letölthető: <https://magyartanarok.wordpress.com/10-osztaly/>

## MI LEGYEN A SZÍNPADON?

Arthur Miller a darabja elején szokatlanul részletes leírást ad az általa elképzelt színpadképről:

„Az ügynök házát látjuk. Mögötte tornyosuló szögletes árnyak, melyek minden oldalról körülfogják a házat. Az ég kékje csak épp a ház és az előszínpad között látszik; a környezet mélyen izzó narancsszínbe játszik át. Ahogy felerősödnek a reflektorok, a törékeny kicsi házra boltozatként nehezedő házak, bérkaszárnyák tömbjét látjuk. A szín fölött az álom levegője leng, a valóságból kibomló álmé. Csak középpütt a konyha tetszik valóságosnak: benne konyhaasztal, három szék és egy hűtőszekrény. Más berendezési tárgyat nem látni. A konyhában hátul elfüggönyözött bejárat, amely a nappaliba vezet; a konyha jobb oldalán, úgy fél méterrel magasítva emelkedik a hálószoba, melyet csak egyetlen szék és egy vaságy jelez. Az ágy fölötti polcon atlétikai verseny győzelmi kupája. A hálószobából közvetlenül nyílik ablak a bérkaszárnyára.

A konyha mögött két és fél méternyi magasságban a fiúk hálószobája, melyet most még alig látni. A homályból csak két ágy rajzolódik elő, és a szoba hátsó falánál a padlásablak. (A fiúk hálószobája a színen nem látható nappali szoba fölött van.) Baloldalt, ehhez a hálószobához, egy lépcső kanyarodik föl.

A díszlet, legalábbis bizonyos része átvilágítható. A ház teteje egydimenziós, alatta és fölötte a bérkaszárnyák láthatók. A ház előtt előszínpad, mely már-már a zenekar fölé ível. Ez az előtér a darab során kertként éppúgy szerepel, mint Willy álmainak színtereként, a városban játszódó jeleneteket is itt láthatjuk. Amikor a cselekmény a jelent ábrázolja, a színész tekintetbe veszi a képzelt falakat – a házba mindig a bal oldali ajtón lép be. De a múltban játszódó jelenetknél ezek a falak leomlanak, és a szereplők a falon át járkálnak az előtérbe.” (Ungvári Tamás fordítása)

- Gyűjtsetek információkat a leírásból a következő két csoportba!

**A tér jelen idejű, reális valóságát  
érezéltető elemek:**

---

**A teret képzeletbelivé, emlékképpé  
váltató elemek:**

---

- Nézzétek meg az 1949-es (New York, Broadway) és a 2016-os (Budapest, Örkény Színház) előadás színpadképét! Mennyiben követi a díszlet a szerzői utasítást?



**Az 1949-es színpadkép (New York, Broadway, Jo Mielziner munkája)**



**Színpadkép az Örkény Színházban (2016, Kálmán Eszter munkája)**

- Miért lehet fontos, mi mindent fejezhet ki egy előadás díszlete? Gyűjtsétek össze az ötleteiteket!

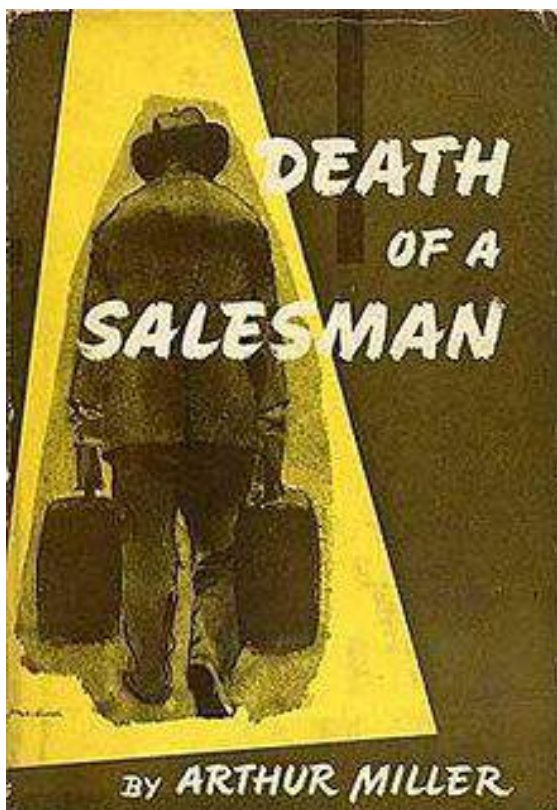
## PLAKÁTON A CÍMSZEREPLŐ

Csoportokban vizsgáljátok meg a darab ősbemutatójának évében készült, ikonikussá vált könyvborítót és az Örkény Színház előadásának szórólapját. Először minden csoport csak egy képpel foglalkozik, de a kérdések, szempontok közösek:

- Mit sugall a darab főszereplőjéről a könyvborító/szórólap? Gyűjtsetek össze minél több információt, ötletet, asszociációt! Milyen érzéseket mozgósít a kép a szemlélőben?

A közös megbeszélés során nézzétek meg az átlalatok nem vizsgált képet is:

- Mik a leglényegesebb különbségek a két ábrázolás között? Van-e közöttük hasonlóság is?



A dráma első kiadásának borítója (1949)



Az Örkény Színház szórólapja (2016)

## MÚLT ÉS JELEN

Az első benyomások, az azonnal kikíváncozó vélemények és kérdések megbeszélése után, de még a darabban való elmélyülés előtt érdemes tisztázni az alaptörténet tényeit, elsősorban a különböző idősíkokhoz köthető információkat. A feladat elvégzése akkor ajánlott, ha a diákok nem olvasták a drámát, és/vagy nehézséget okoz nekik az egymásba torlódó idősíkok szétválasztása, értelmezése.

- A darab főszereplője, Willy Loman válságban van, és több körülmény miatt is mérlegre kell tennie az életét. Pszichés talajvesztésének egyik tünete, hogy a fejében összekeveredik a jelen és a múlt – ezért a színpadon is együtt kavarnak a különböző időkhöz tartozó információdarabkák.

Karikázzátok be a cselekmény **jelenére** utaló állítások mögött a **J** betűt, a szereplők **múltjára** vonatkozó állítások mögött az **M** betűt! Dolgozzatok kisebb csoportokban, hogy szükség esetén megvitathassátok a véleményeteket!

- Foglaltok össze röviden Willy Loman életének történetét!

Willy Loman az utóbbi időben furcsán, zavarodottan viselkedik.	M J	Happy mondogatja, hogy lefogyott, de a szüleit ez mérsékelten érdekli.	M J
Willynek piros, kinyitható tetejű Chevy-je van.	M J	Happy mondogatja, hogy nőszülni készül, de a szüleit ez mérsékelten érdekli.	M J
A kertben virágok nyílnak.	M J	Biff kudarcos texasi élete után szülővárosában, New Yorkban teremtene egzisztenciát.	M J
Happy jól keres, lakása van,	M J	Biff régi főnökétől akar pénzt szerezni, hogy vállalkozhasson.	M J
Biff hosszabb idő után hazatér nyugatról (Texasból).	M J	Biff a sport révén akar imponálni apjának.	M J
Willy a munkája miatt gyakran jár Bostonba.	M J	Willy bemegy a főnökéhez, hogy kedvezőbb állást kapjon a cégen belül.	M J
Biff tehetséges focista.	M J	A főnök kirúgja Willyt.	M J
Biff megbukik matekból.	M J	Willy egy öreg ügynököt csodálva választ pályát.	M J
Willynek Bostonban viszonya van egy nővel.	M J	Willy megdöbben Howard sikerességén.	M J
Biff iskolai magatartása finoman szólva: zúrós.	M J	Howard szívesen korrepetálná Biffet matekból.	M J
Willy bátyja, Ben meggazdagodik.	M J	Howard megkérdezi Willyt, hogy mi történt Biff-fel a matek érettségi környékén.	M J
Willy el akar menni a bátyjával megkeresni rég eltűnt apjukat.	M J	Happy és Biff az apjukat várják az étteremben. Közben nőkkal ismerkednek.	M J
A szomszéd Charley rendszeresen pénzzel segíti Willyt, állást is ajánl neki.	M J	Biff szeretné elmondani az apjának, hogy nem járt sikerrel: régi főnöke még csak nem is fogadta őt.	M J
Willy bátyja, Ben nemrég meghalt.	M J	Biff vigaszért megy Bostonba az apjához, akit rajtakap egy nővel.	M J
Ben időnként felbukkan, és csodálatos meggazdagodásáról beszél a családnak.	M J	Willyt a fiai otthagyják az étteremben.	M J
Willy megígéri a fiainak, hogy együtt fogják bejárni az országot.	M J	Willy az életbiztosításával és saját halálával akarja megoldani családjá anyagi helyzetét.	M J
Linda azt gyanítja, hogy férje öngyilkosságot fontolgat.	M J	Willy magokat ültet a kertben.	M J
Willyt visszaminősítették a munkahelyén, ezért csak jutalékot kap.	M J	Biff összeomlik. Apja, sőt egész családjá életfelfogását öncsalásnak nevezi.	M J

## RAJZOS HELYZETFELMÉRÉS

A játékos rajzos feladat a darabban látott viszonyok, emberi helyzetek feltérképezését szolgálja.

- Nézzétek meg a Pip Wilson-féle tesztet, és 3-4 fős csoportokban beszéljétek meg, hogy milyen pozíciókkal tudnátok legtalálósabban jellemezni a darab fontosabb szereplőit!

Egy-egy nagy méretű csomagolópapírra rajzoljátok le a fát a szereplőket jelképező figurákkal együtt. A szereplők megkülönböztetésére használjatok különböző színeket!

Azok a szereplők, akiknek életútját több állomás jellemzi, kapjanak több, számozott figurát.

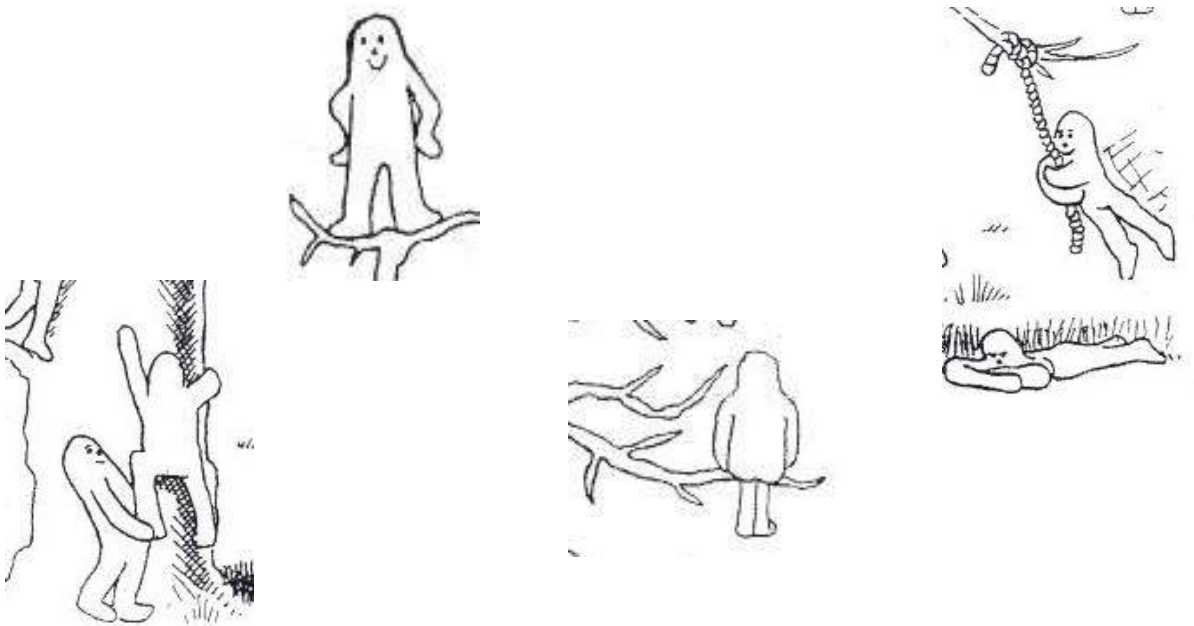
Némelyik szereplőnél indokolt lehet külön jelölni a vágyott önkép és a külső helyzetértékelés kettősségét is.

Természetesen nem csak az előre megadott pozíciókat lehet használni. Ha szükségesnek látjátok, találjátok ki másféle – a szereplők karakterének megfelelőbb – helyzeteket!

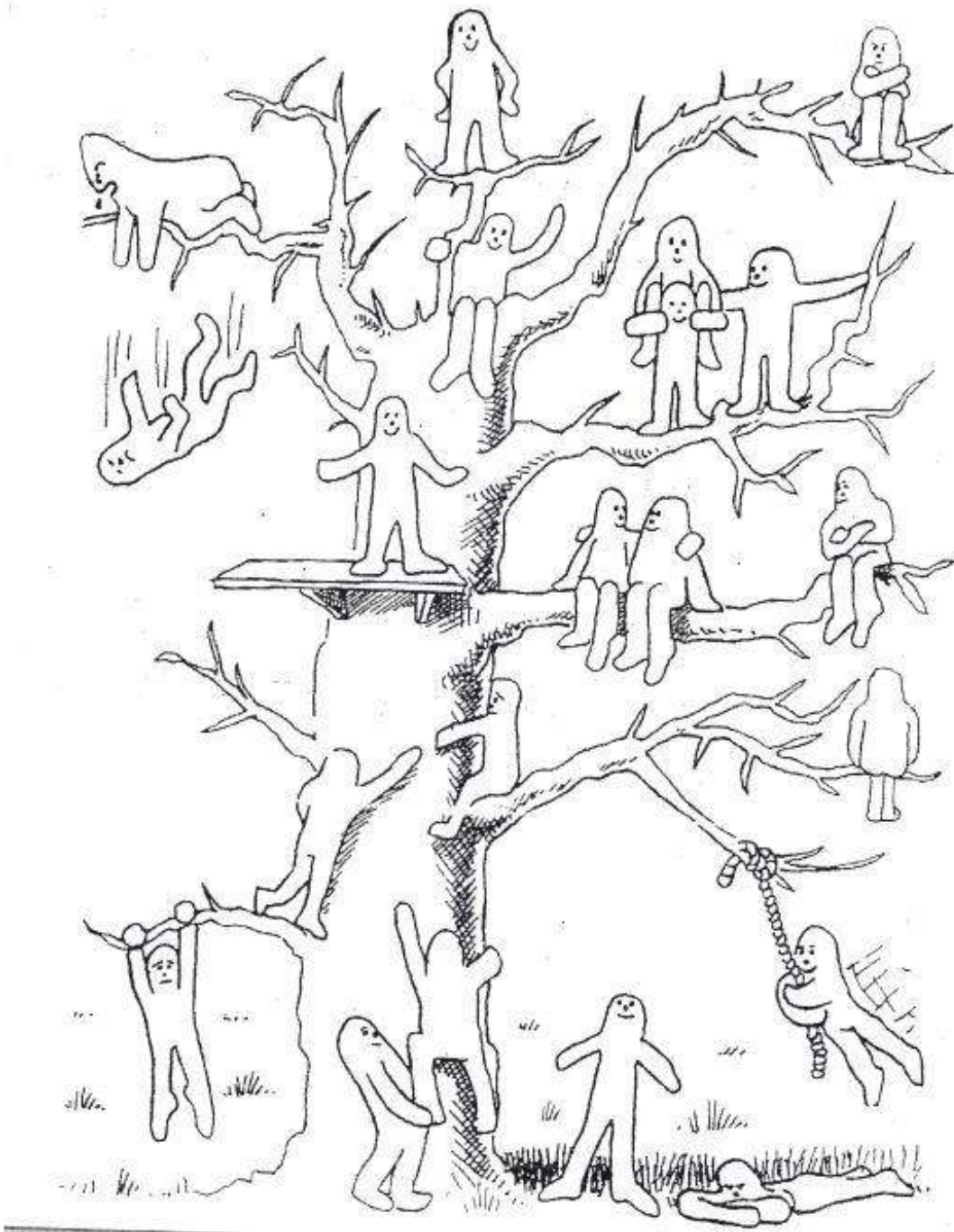
A csoportok magyarázatokkal kísérve prezentálják a rajzaikat. Vitassátok meg a hasonló és az eltérő megoldásokat!

Hol és hogyan helyezkedik el a fán?

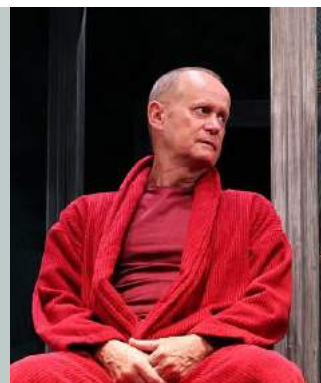
BEN – BERNARD – BIFF – CHARLEY – HAPPY – HOWARD – LINDA – WILLY







Pip Wilson-teszt



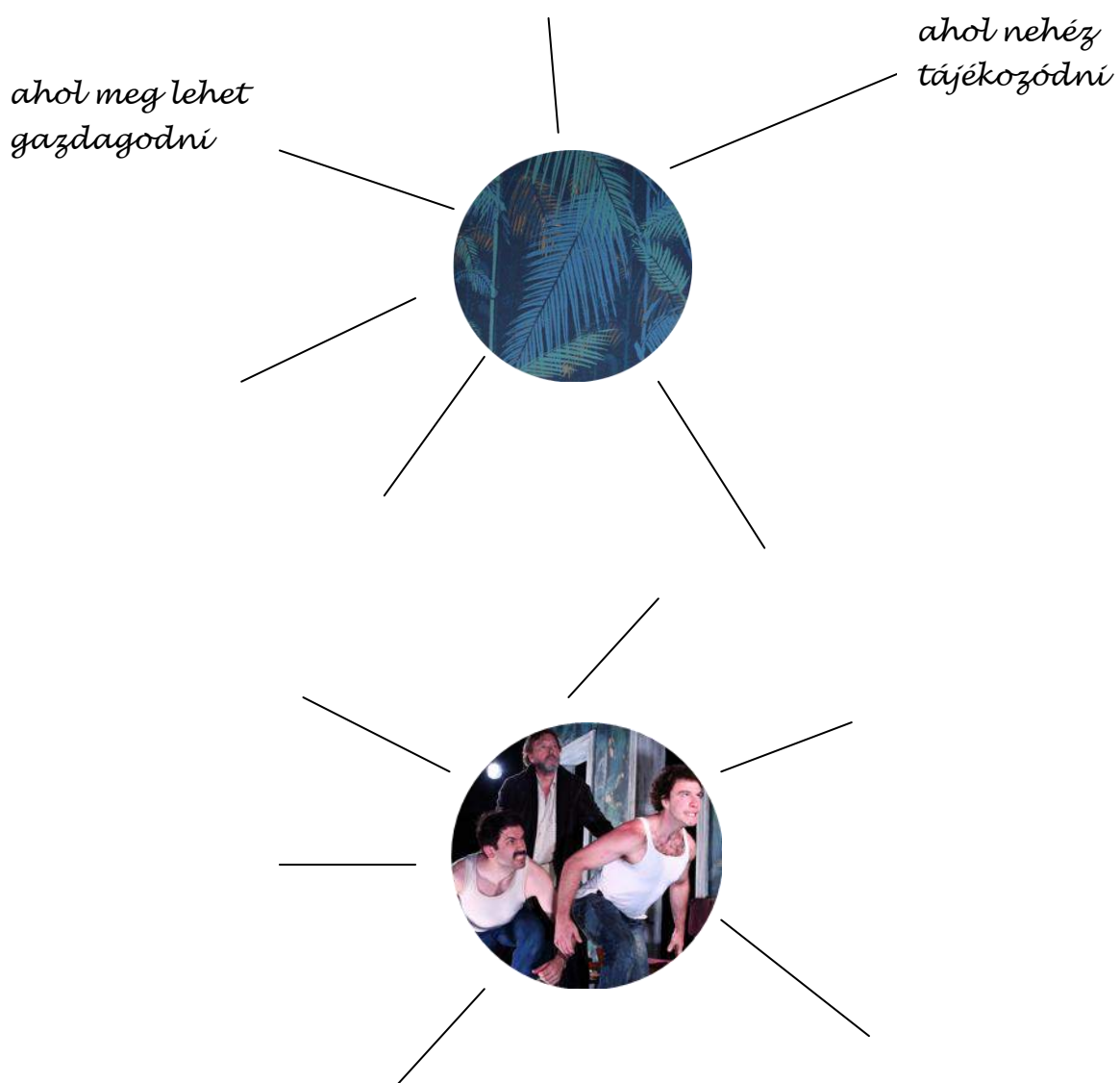
## DZSUNGELHARC

„Tizenhét évesen bevettem magam a dzsungelbe, huszonegy voltam, amikor kijöttem. És dúsgazdag voltam, az istenit!” – Így szól a csodált báty, Ben legendája.

- Hogyan válik a **dzsungel** Az ügynök halála átfogó és sokértelmű jelképévé? Milyen eszközökkel hívja fel a figyelmet az előadás erre a fontos motívumra?

„Most megeszem őket, basszák meg!” – fogadkozik Willy a darab elején, majd később is: „Howardot meg legázolom. Fölmarkolom az előleget, megkapom New Yorkot.”

- Hányféleképpen találkozottatok a **harc** fogalmával, képeivel az előadásban? Hogyan függ össze a harc a dzsungellel? Gyűjtsetek minél több ötletet!



## „DE NINCS IGAZAM? SZERINTED NINCS?” (Willy)

„Ebben a házban tíz percig nem mondtunk igazat!” – borul ki Biff a darab végén. Mire gondol pontosan? Igaza van-e?

- Ültessétek „forró székbe” a Loman család tagjait, és tudjatok meg minél többet az „igazsághoz” fűződő viszonyukról!

A játék menete:

2-2 (összesen 8) diák készül fel **Willy, Linda, Biff** és **Happy** szerepére.

Az osztály többi tagja négy csoportban kérdéseket gyűjt: minden csoport 6-8 kérdést fogalmaz meg egy-egy, számukra kijelölt családtag számára. A kérdések a családtagok életfelfogása, egymással és önmagukkal kapcsolatos ítéletei mellett bármilyen, a darabból adódó, nyitva hagyott kérdésre irányulhatnak. Cél azonban, hogy Biff fenti, igazmondással kapcsolatos állítását sikerüljön körüljárni.

A szerepjátszó párok feltérképezik az általuk vállalt figurát: Mit gondol az életéről, és milyen az élete valójában? – A pár két tagja a szereplő **két lehetséges önértékelését** képviseli majd a játék során: egyikük a **vágyott önképet**, másikuk a **reális önismeretet** fogja megszólaltatni.

A családtagokat játszó párok kiülnek az osztály elé, és felváltva válaszolnak a sorban feltett kérdésekre. A véletlenül múlik tehát, hogy az előre kitalált kérdések közül melyikre érkezik „önáltató”, és melyikre „kíméletlenül őszinte” válasz.

- A forró székes játék után beszéljétek meg a tapasztalatokat!

A darabban melyik családtagnál válik el legélesebben a hinni vágyott kép a valóságtól?

Melyik családtag tesz kísérletet a valósággal való szembenézésre?

Milyen okai lehetnek a Loman család életében a kétféle valóságértékelés szétszakadásának?

Milyen következményei vannak a Loman család életében a kétféle valóságértékelés szétszakadásának?

## **„NEHOGY AZT HIDD... HOGY MINDEN APÁT ÍGY ISTENÍTENEK.” (Linda)**

Arthur Miller drámájának egyik fontos rétege a létező vagy eltűnt, álmodott vagy elutasított apákat állítja a figyelem középpontjába.

- Vizsgáljátok meg a Miller-drámában megjelenő apafigurákat!

**Tabló:** Egy csoport (5 szereplő + 1 rendező) állítsa be egyetlen tablóképbe az öt – valós vagy szimbolikus – apafigurát! A rendező a szereplők aktív közreműködésével szervezze meg a szoborcsoportot, amelynek tagjai a testtartásukkal, elhelyezkedésükkel mutatják meg, érzékeltetik a különböző apai karaktereket.

**Leírások:** Az osztály többi tagja öt kisebb csoportban dolgozik. Minden csoport megkapja az egyik apafigurát, és a csoport tagjai együtt készítenek róla egy rövid, szöveges bemutatást. A bemutatás középpontjában az álljon, hogy a kapott szereplő ki vagy kik számára és hogyan tölt be – valós vagy szimbolikus – apaszerepet.

### **A vizsgált alakok:**

**WILLY ÉS BEN APJA**

**BEN**

**WILLY**

**CHARLEY**

**SINGLEMAN**

**Közzététel:** A felkészülési idő után álljon fel a tábló. A többi csoport tagjai megszemlélik, és kiválasztják az általuk jellemzett apafigura „szobrát”. Amelyik csoport megállapodásra jutott, abból valaki rámutat a kiválasztott szoborra, és felolvassa a hozzá tartozó bemutató szöveget. A megoldásokat az osztály közösen megvitatja.

## 'MAGYAR ÁLOM'<sup>6</sup>

A színdarab hőse, Willy Loman sikerről, érvényesülésről álmodik. Az úgynevezett „amerikai álom” egy olyan társadalom létezéséről szól, „amelyben mindenki elérheti azt, amire képességei alapján alkalmas, és ahol önmagáért ismerik el” (J.T. Adams).

*„Tizennyolc éves voltam, mikor összeakadtam egy ügynökkel. Dave Singleman, úgy hívták. Volt nyolcvannégy éves. Harmincegy államban terített. Fölsétált az öreg a hotelszobájába, mai napig látom magam előtt, ahogy belelép a zöld bársonypapucsába, hívja az ügyfeleket, vagy vonatra száll, és játszva megkeresi azt a pénzt. És akkor mondtam magamban, ennél szebb pályát nem kívánhat az ember...”* – kezdi Willy Loman azt a monológját, amelyikben egykori életrévidéről mesél (Hamvai Kornél fordítása).

- Írjatok monológot egy elképzelt ember nevében!

A monológban körvonalazódjon egy olyan – sikeres vagy kudarcos – életstratégia, amelyet akár a „magyar álomnak” is nevezhetnénk.

A monológ kezdődjön így: *„Tizennyolc éves voltam, mikor...”*

- Aki szívesen megteszi, olvassa fel a monológot az osztály előtt is!

---

<sup>6</sup> A 2017-es Téli ISZAP feladata: <http://orkenyszinhaz.hu/7-magyar/sajto/906-iszap>

## MI LEGYEN A SZÍNPADON?

### A tér jelen idejű, reális valóságát érezéltető elemek:

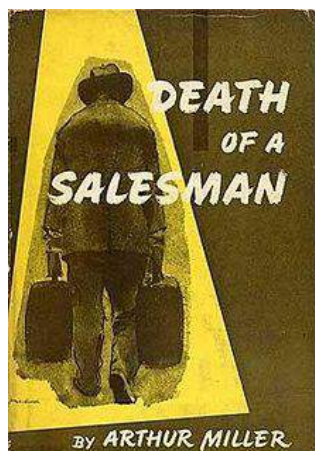
*a Loman család törékeny, kicsi háza és a körülötte levő magas bérkaszárnnyák;  
konyha, asztal, három szék, hűtőszekrény;  
elfüggönyözött átjáró a nappaliba*

### A teret képzeletbelivé, emlékképpé változtató elemek:

*a környezet „mélyen izzó narancsszíne”; „a szín fölött az álom levegője”; a hálószoba jelzesszerűsége; a fiúk szobájának jelzesszerűsége; átvilágítható, átlátszó díszlet; több funkciót betöltő előszínpad (kert, álmok színtere); falak jelzesszerűsége*

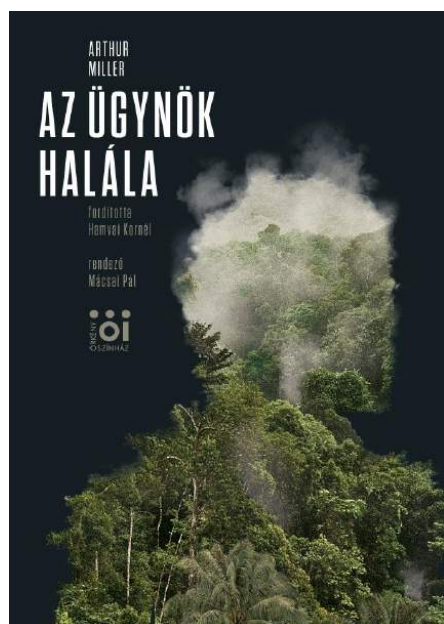
Az megvalósult színpadtervek, színpadképek összehasonlítás során a diákok szembesülhetnek azzal, hogy **egy előadás természetesen szabadon kezeli** a drámai anyagot, és a szerző által megálmodott színpadi koncepciót nyugodtan figyelmen kívül is hagyhatja. Miller terjedelmes szerzői instrukcióját elsősorban nem azért érdemes elolvasni előre, hogy a színpadképet illető elvárásokat támasszon, hanem azért, hogy a drámát nem ismerő diákok felkészüljenek a Willy Loman fejében történő utazásra. A díszletre fókuszáló beszélgetés ráirányíthatja a figyelmet **a színpadkép különböző fokú és célú stilizáltságára, kifejezőerejére, a szereplők külső-belső világának megteremtésében játszott szerepére.**

## PLAKÁTON A CÍMSZEREPLŐ



Timár József *Az ügynök halálában*

Az 1949-es plakát és könyvborító háttal ábrázolja a Willy Lomant, az ügynököt, akinek kezében ott vannak a darab (idősebb nézők által talán elmaradhatatlannak tartott) kellékei, az árumintákat tartalmazó bőröndök. Bár a feladatban nem volt vizsgálat tárgya, de utólag is meg lehet mutatni a magyar színháztörténet egyik emblemikus képét, amely hasonló szellemben ábrázolja a Timár József által játszott Willyt: a ledolgozott élet terhe alatt meggörnyedt hát, a kiszolgáltatottság, az örökös úton levés juthat a szemlélő eszébe mindkét képről. **A szentimentális, együttérzést, sőt sajnálatot keltő ábrázolások talán a kelleténél jobban elfedik, leegyszerűsítik a darabban megírt főszereplő összetett és saját életét aktívan alakító személyiségképét.**



Az Örkény színház plakátja a két korábbi ábrázoláshoz hasonlóan a **központi figura** alakját helyezi középpontba, ám a „párolgó-füstölő” fej Willy Loman **belső világának túlterheltségét**, valamiféle **feldolgozatlanságot** sugall. Az alakot kitöltő **dzsungel a darab szövegének egyik valódi kulcsmotívumát** emeli ki. (Ugyanez a bőröndről nem mondható el, akkor sem, ha az első bőröndös plakát és könyvborító minden bizonnyal a szerző jóváhagyásával készült...)

## MÚLT ÉS JELEN

▪ Willy Loman az utóbbi időben furcsán, zavarodottan viselkedik.	J	▪ Happy mondogatja, hogy lefogyott, de a szüleit ez mérsékelten érdekli.	M
▪ Willynek piros, kinyitható tetejű Chevy-je van.	M	▪ Happy mondogatja, hogy nőülni készül, de a szüleit ez mérsékelten érdekli.	J
▪ A kertben virágok nyílnak.	M	▪ Biff kudarcos texasi élete után szülővárosában, New Yorkban teremtene egzisztenciát.	J
▪ Happy jól keres, lakása van,	J	▪ Biff régi főnökétől akar pénzt szerezni, hogy vállalkozhasson.	J
▪ Biff hosszabb idő után hazatér nyugatról (Texasból).	J	▪ Biff a sport révén akar imponálni apjának.	M
▪ Willy a munkája miatt gyakran jár Bostonba.	M	▪ Willy bemegy a főnökéhez, hogy kedvezőbb állást kapjon a cégen belül.	J
▪ Biff tehetségesebb focista.	M	▪ A főnök kirúgja Willyt.	J
▪ Biff megbukik matekból.	M	▪ Willy egy öreg ügynököt csodálva választ pályát.	M
▪ Willynek Bostonban viszonya van egy nővel.	M	▪ Willy megdöbben Howard sikerességén.	J
▪ Biff iskolai magatartása finoman szólva: zűrös.	M	▪ Howard szívesen korrepetálná Biffet matekból.	M
▪ Willy bátyja, Ben meggazdagodik.	M	▪ Howard megkérdezi Willyt, hogy mi történt Biff-fel a matek érettségi környékén.	J
▪ Willy el akar menni a bátyjával megkeresni rég eltűnt apjukat.	M	▪ Happy és Biff az apjukat várják az étteremben. Közben nőikkel ismerkednek.	J
▪ A szomszéd Charley rendszeresen pénzzel segíti Willyt, állást is ajánl neki.	J	▪ Biff szeretné elmondani az apjának, hogy nem járt sikerrel: régi főnöke még csak nem is fogadta őt.	J
▪ Willy bátyja, Ben nemrég meghalt.	J	▪ Biff vigaszért megy Bostonba az apjához, akit rajtakap egy nővel.	M
▪ Ben időnként felbukkan, és csodálatos meggazdagodásáról beszél a családnak.	M	▪ Willyt a fiai otthagyják az étteremben.	J
▪ Willy megígéri a fiainak, hogy együtt fogják bejárni az országot.	M	▪ Willy az életbiztosításával és saját halálával akarja megoldani családjának anyagi helyzetét.	J
▪ Linda azt gyanítja, hogy férje öngyilkosságot fontolgat.	J	▪ Willy magokat ültet a kertben.	J
▪ Willyt visszaminősítették a munkahelyén, ezért csak jutalékot kap.	J	▪ Biff összeomlik. Apja, sőt egész családja életfelfogását önccsalásnak nevezi.	J



## RAJZOS HELYZETFELMÉRÉS

A darab egyik központi problémája a **társadalmi siker és az életben elfoglalt pozíciókért folyó harc**. A Pip Wilson-féle figurák segítségével a diákok rajzos-játékos módon ábrázolhatják a Miller-dráma legfontosabb szereplőinek viszonyát a társadalmi pozícióharchoz. A Loman férfiak esetében valószínűleg sikerül rámutatni az **önkép és a reális kép közötti távolság** problémájára, és a rajzokról folytatott beszélgetés során érdemes a diákokat ennek minél alaposabb kifejtésére biztatni, illetve arról is eszmét cserélni, hogyan tesz erőfeszítéseket Biff az önmegismerésre, mi kényszeríti Willyt a valósággal való részleges szembenézésre, és miért engedheti meg magának a felszínes Happy, hogy kitérjen a kérdés elől.

## DZSUNGELHARC

### DZSUNGEL

A *dzsungel* elsősorban **Ben meggazdagodásának rejtélyes terepeként** rögzül a néző emlékezetében, de egy **többé-kevésbé rejtett metaforaként** valójában **az egész drámát átszövi**. A dzsungel: sűrű, beláthatatlan természeti közeg, el lehet benne tévedni, nem süt át rajta a nap... Ötletek a dzsungel-motívum kibontásához:

- Willy úgy **tévelyeg** a fejében torlódó, letisztulni, rendeződni képtelen gondolatok között, mint egy dzsungelben.
- A tájékozódását vesztett Biffre az anyja mondja, hogy „*el van veszve. De nagyon.*”
- A dzsungel olyan természetdarab, amit nem vont uralma és szabályozó tevékenysége alá az ember. Ilyen értelemben a **szabadság** világa, amit **nem korlátoznak szabályok**. Ben meggazdagodás-mítoszának lényeges eleme, hogy nem kellett szabályoknak alárendelnie magát.
- Willy túlnépesedőnek, nyomasztónak, magánemberi léptekeit meghaladónak (azaz dzsungelszerűnek) érzékeli az életterét benövő **várost** („*Ebbe pusztul bele az ország! Túlnépesedés. Ami verseny van, már örület.*”). A beszorítottságot Charley is emlegeti („*A falakkal kéne csinálni valamit. Tüsszentetek, túloldalt leröpül a kalapom.*”).

- A Loman család **kertjében** (ahol valaha virágok nőttek, és amit a darab végén Willy újra szeretne teremteni) „*nincs elég nap. Nem terem meg semmi*”, hiszen toronyházak dzsungel árnyékolja le a napot.
- Biffre és Willy-re is elemi erejű vonzást gyakorol a **természet**, de vonzódásukat mindketten igyekeznek megtagadni.
- A díszletfalón a „Willy által felragasztott” **tapéta** egy kopottas mintázatként képviseli a dzsungelt, amit ellenpontos a falat szabályos ritmusban felszabduló ajtó sor rendezettségére.
- A családtörténet „**földrajza**” is ráerősít arra az érzésre, hogy a világ bármikor egy kiismerhetetlen vagy áthatolhatatlan dzsungel képét öltheti. Ben Alaszkába indulva Afrikában köt ki; a fél életét utakon töltő Willy („*úton vagyok ezer éve*”) egyszer csak reménytelenül elakadva érzi magát („*Jézus Atyaisten, ma csak Yonkersig jutottam.*”).
- Nem közvetlenül a dzsungel képéhez, de a dzsungellel összefüggő földrajzos, **utazásos** motívumhálózathoz tartozik Willy magabiztos ígérete, hogy fiainak „az összes várost” megmutatja, valamint az ezt ironizáló ellenpont: Howard kisfiának magnóra mondott főváros-sorolása.

## HARC

Az üzlet, a sport, az élet Willy számára végül is **küzdelemként** értelmezhető. Ötletek a *harc* motívumának kibontásához:

- Willy és Happy a vadon törvényei szerint írják le a munka világában dúló **érvényesülési harcot** („*taposni le, aki jön föl rád*”, „*Most megeszem őket, basszák meg!*”, „*Howardot meg legázolom*”, „*Pofán vágtam. Hát nem fogom lenyelni.*”).
- A dzsungelben folyó túlélési harc egyik fajtája a **vadászat**. Ben kérdésére Willy a következőképpen beszél a munkájáról: „*Értékesítek. [...] Jó, Brooklyn, de azért... vadászunk.*”
- Willy az előadásban úgy hergeli-uralja kamasz fiait, mint a **harc kutyákat** szokás, és Ben is egy „harc fogás” példáján szemlélteti az általa képviselt életbölcsséget.
- A **sport**, sőt részben a **nők** világa is harci terep a Loman férfiak számára. Mindkét téren fölényre vágnak, miközben bizonyos kihívásokkal is küzdenek. A sportban például megkerülhetőnek tartják a szabályokat („*Szombaton, apa, szombaton csak neked csinállok egy touchdownt.*” – „*Írányító vagy. Neked passzolni kéne.*” – „*Jó, de egyet.*”), a nőkről szóló atyai tanítás pedig éppen nem a bizalmon alapuló párkapcsolatokról szól („*Azért a lányokkal*

*nem árt vigyázni. Ígérni aztán semmit. De a világon semmit.*”). A hamis önképet, önzést erősítő nevelés következtében a Loman fiúk végül is nem tanulnak meg együttműködni, sem csapatban, sem párkapcsolatban. Magányos és vesztes felnőttekké válnak.

▪ A darab középpontjában álló **harc kétirányú**: egyfelől az álmok, illúziók fenntartásáért, másfelől a realitás felismeréséért, kimondásáért zajlik. A küzdelem hullámzó eredményeket hoz **Willy és Biff lelkén belül, illetve kettejük között**. A dráma érzelmi csúcspontján, az éttermi jelenetben sűrítetten játszódik le a **párbaj**: apa és fia egyaránt kudarccal a háta mögött érkezik meg a sikerek ünneplésére szervezett vacsorára. A két fiú elindítja a családban kötelező sikernarratívát, de a kétségbeesett Biff kísérletet tesz arra, hogy megpróbálja kimondani az igazat. Willy érzékeli az összeomlásközeli állapotot, ezért saját kudarcának gyors kinyilvánításával vág Biff elébe, így el tudja zárni előtte az igazságbeszéd útját. („*Engem ma kirúgtak. [...] Ki, kirúgtak, és valami jó hírt kéne anyátoknak hazavinnem, mert arra vár, és végig azért szenvedett. Arra akarok kilyukadni, Biff, hogy egy új legendával már nem bírok előállni, és engem ne vakíts a tényekkel. Arra szarok én. Úgyhogy mit akarsz mondani?*”). Willy nem riad vissza az érzelmi zsarolástól, az utolsó leheletéig ragaszkodik az illúziók nyelvéhez és a hazugságokon alapuló mítoszok építéséhez. Ha ez a párbeszéd olyan harc, amely arról szól, hogy ki tudja a másik felet a saját narratívájának felmondására (ismétlésére, fenntartására) kényszeríteni, hogy ki tudja **leuralni (meghatározni, saját medrében tartani) a kommunikációt**, akkor Willy nyeri a harcot – kiütéssel.

### **„DE NINCS IGAZAM? SZERINTED NINCS?” (Willy)**

A játék összegzése lehet az előző két feladat („Rajzos helyzetfelmérés” és „Dzsungelharc”) egyes eredményeinek. Akkor érdemes rá sort keríteni, ha a diákok szívesen játszanak „forró széket”, vagy az előzőek során maradtak még feltáratlan lehetőségek a témában. Önmagában is játszható, a rajzos feladatra épülő beszélgetés és/vagy a motívumelemzés nélkül.

Összességében a diákok **Willy** alapvető életproblémájaként ismerhetik fel azt, hogy egy **narcisztikus önkép építgetésével eltöltött élet után ráomlik a valóság**. Munkahelyi visszaminősítése, bátyja halálhíre és nagyobbik fiának hazatérése három olyan lelki hatás, amelyek egyre sűrűbben feltörő emlékképeket és talán az önvizsgálat igényét hívják elő

benne. **Az önvizsgálat (és a katarzis, azaz megtisztulás) lehetőségét Willy végül is elutasítja, inkább a halálba menekül.**

**Linda** a férje **végsőkig lojális** társa. Női, anyai karizmája a férje teljes, feltétel nélküli elfogadására épül, Willy élethazugságait bármikor kész **visszhangozni**. Ha apa és fiai szembekerülnek egymással, nem kérdés, hogy kinek a pártját fogja. Drámai alakként nem bontakozik ki önálló, a családja nélkül is értelmezhető léte, valóságérzékeléséről csak annyiban kapunk képet, amennyiben a családtagjaihoz viszonyul. Alakját kiemeli, hogy ő **keretezi** az előadást, amelynek első („*Willy! Willy!*”) és utolsó („*Nem értem, Nem értem.*”) szavai is az ő szájából hangzanak el.

**Biff** a szülei kedvenceként nőtt fel, sportbeli tehetsége találkozott Willy versenyszellemtől túlfűtött nevelési módszerével. **Apja értékrendjének és valóságismeretének zavarossága mély nyomot** hagyott kamaszkori fejlődésén, az apjában való csalódását (bostoni jelenet) pedig végképp nem tudja kiheverni. Hazatérése után **bizonytalan – és végül is hiábavaló – kísérleteket** tesz arra, hogy a családjával egyeztetve átírja, a valósághoz közelítse a közös önértelmezési narratívákat, de bizonytalansága és erőtlensége miatt ez nem vezet sikerre. Visszatérő kleptomániás kényszercselekvései **alapvető pszichés zavarokra** utalnak.

**Happyt** látszólag kevésbé sínylette meg a neveltetése, mint Biffet, pedig ő volt a háttérbe szorított gyerek. Bár a **fellengzős nagyotmondás** szokását sikerrel átvette apjától, ő legalább a munkáját tekintve **elért valamilyen stabilitást**. Szeretne **megfelelni** szüleinek („*Fogytam, apa, észrevetted?*”, „*És apa, ne felejtsd el, megnősülök. Tényleg – száznyolcvan fokos fordulat. Karácsonyra én vezetem az áruházat. Meglátod, anya.*”), de valódi figyelmet nem tud magára vonni. **Felszínes, konfliktuskerülő** ember, a szavai és a valóság közötti ellentmondásokra **nem reflektál**.

## „NEHOGY AZT HIDD... HOGY MINDEN APÁT ÍGY ISTENÍTENEK.” (Linda)

„Az ügynök halála értelmezhető az amerikai álom tragédiájaként, az önáltatás egyetemesebb emberi tragédiájaként, de értelmezhető úgy is, mint **az apa-fiú kapcsolat drámája vagy mint a felnőni nem tudás tragédiája**.

[...] Biff maga mondja az első felvonás elején testvérének, Happy-nek, hogy bár 35 éves, »kamasz (boy!) maradt«. Miért? A válasz talán abban rejlik, hogy a hatvanéves Willy, az apa sem tudott felnőni. Mostani idegösszeroppanása, idegkimerültsége is kamaszos identitásválság, amely abban mutatkozik, hogy nem tudja, kicsoda is ő valójában, miért nem annak látják, akinek magát látni szeretné. [...] De miért nem tudott az apa sem felnőni? A lehetséges válasz a következő: ahogyan Biffnek, úgy Willy-nek is **hiányzott a követhető felnőtt szerepminta**.

A dráma *három*, Willy személyiségének kifomálódását befolyásoló **apafigurát, szerepmintát** is megidéző. Az első **Willy vér szerinti apja**, aki azonban a kislíú hároméves korában otthagyta a családot, így a kamasz Willy számára nem szolgálhatott valódi szerepmintául. A háttérben azonban – mint legendás és követhetetlen figura – ott van, és nyugtalanítja fiát. Az apa **elérhetetlen** példakép, aki nemcsak kereskedő, hanem feltaláló és művész is volt, aki nemcsak árulta, hanem készítette is a fuvolákat, melyeken gyönyörűen játszott. A jenkai vándorkereskedő **mitikus** alakja a háttérből hallható fuvolaszó formájában a darab kezdetétől jelen van. [...]

A második apafigura a sikeres **báty, Ben**. Ő képviseli az **érvényesülés vadnyugati modelljét**. A dzsungelben (Alaszkában és/vagy Afrikában) hirtelen gazdagodott meg – aligha tisztességes és erőszakmentes módszerekkel. Alakja **inkább víziókban**, mint reális emlékképekben idéződik fel – a Charley által megtestesített, szorgalmon és szerénységen alapuló »kisszerű« érvényesülési út ellenpontjaként. Aligha véletlen, hogy látomásos alakja először az első felvonásban, a Charleyval folytatott beszélgetés és kártyaparti közben jelenik meg, a második felvonás vége felé pedig Willy éppen vele beszél meg a biztos állás helyett választott »nagy üzletet«, a biztosítási csalásként értelmet nyerő öngyilkosságot.”<sup>7</sup>

(Arató László)

A harmadik apafigura Arató László szerint **Singleman**, az amerikai magányos hős mítoszának az üzleti életre átalakított megtestesítője. Beszélő neve (single = egyetlen, egyedüli) és a Willyben élő kép őt is mitikus, **csak önmagára támaszkodó, követhetetlen** modellként állítja a néző elé.

A fent idézett elemzés nem sorolja fel a lehetséges mintát jelentő apafigurák között **Charley-t**. Érdemes átgondolni, hogy ő hogyan tartozik bele mégis a sorba. Egyrészt saját, Willyéhez hasonló korú fiát felnevelő apaként, másrészt Willy atyai gondoskodó, önzetlen támogatójaként. Vajon Willy miért felemás érzésekkel, hálátlan gesztusokkal és csak önáltatás árán tudja részint elfogadni, részint elutasítani a segítségét?

<sup>7</sup> Arató László: *A jelent meghatározó múlt – Analitikus drámák*. In: Fenyő D. György (szerk): *Nézőpontok, motívumok. Irodalmi témakörök*, 2001 Krónika Nova Kiadó, Budapest, valamint: *Iskolakultúra 2000/11*

**SZÍNLAP**

# **AZ ÜGYNÖK HALÁLA**

**Fordította: Hamvai Kornél**

Willy Loman	<b>Gálffi László</b>
Linda	<b>Kerekes Éva</b>
Biff	<b>Molnár Áron m.v.</b>
Happy	<b>Ficza István</b>
Bernard	<b>Patkós Márton</b>
Nő	<b>Kerekes Viktória</b>
Charley	<b>Epres Attila</b>
Ben bácsi	<b>Csujja Imre</b>
Howard Wagner	<b>Dóra Béla</b>
Stanley	<b>Novkov Máté</b>
Miss Forsythe	<b>Kókai Tünde</b>

Dramaturg:	<b>Ari-Nagy Barbara</b>
Díszlet, jelmez:	<b>Kálmán Eszter</b>
Zene:	<b>Egervári Mátyás, Bergics András, Kákonyi Árpád</b>

Súgó: **Kanizsay Zita/Horváth Éva**

Ügyelő: **Sós Eszter**

A rendező munkatársa: **Tóth Péter**

Rendező: **Mácsai Pál**

Fotók: **Gordon Eszter**

Bemutató: 2016. június 3.

Az előadást két részben játsszuk, hossza kb. 2 óra 10 perc.

**A segédanyag az Örkény Színház ifjúsági programja, az IRAM keretében készült.**